

Genius loci

Ett verktyg för att bevara platsens identitet

Jennifer Falk

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2022

Genius loci - Ett verktyg för att bevara platsens identitet

Genius loci - A tool for preservation of place identity

Jennifer Falk

Handledare: Viveka Hoff, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Malin Eriksson, SLU, institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0861
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild: Foto: Jennifer Falk 2021
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Genius loci, Theseus skepp, Uppsala, platsanalys, platsidentitet, landskapsarkitektur, landskapsanalys

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

- <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Ur ett socialt hållbarhetsperspektiv är platsidentitet viktigt eftersom människor generellt sett inte trivs på generiska platser. I uppsatsen analyserades därför två platser i Uppsala med Genius loci som verktyg för att förstå platsernas identiteter och hur dessa kan bevaras. De två platserna var Spången mellan Ultuna och Sunnersta, samt Ultuna torg på Campus Ultuna. För att besvara hur Genius loci kan användas för att förstå och bevara identiteterna hos de två platserna applicerades metoden Sjuddelsidentifiering på platsbesöken. Informationen om platsernas fysiska och metafysiska element analyserades sedan utifrån estetiska, historiska och sociala aspekter. Därefter utfördes en teorianalys med tankeexperimentet Theseus skepp för att avgöra vilka av platsernas element som var viktigast för deras Genius loci och inom vilka ramar resten av elementen skulle kunna förändras.

Slutsatsen blev att platsernas identiteter kan bevaras genom att värna om kulturarv, sociala element och formspråk. De sociala elementen visade sig hänga samman med platsens kontext, dess sensoriska miljö och människans roll på platsen både som element och som besökare. Däremot visade analyserna utifrån Theseus skepp på att bevarandet av en plats identitet inte betyder att den behöver förbli oförändrad. Att bevara ett element kan innebära förändring av ett annat.

Nyckelord: Genius loci, Theseus skepp, Uppsala, platsanalys, platsidentitet, landskapsarkitektur, landskapsanalys

Abstract

Place identity is important from the perspective of social sustainability because people generally don't feel at home in generic places. Therefore, this thesis analyzed two places in Uppsala with Genius loci as a tool to understand the places' identities and how these can be preserved. The places were the narrow wood walkway between Ultuna and Sunnersta, and Ultuna square at Campus Ultuna. To answer how Genius loci can be used to understand and preserve the identities of the two places I first used the method Seven-Part-Identification during the excursions. The information about the places physical and metaphysical elements were then analyzed based on aesthetic, historical and social aspects. Then a theory analysis was implemented with the thought experiment Theseus's Ship to determine which of the places' elements were of greater importance for their Genius loci and within what boundaries the other elements could be changed.

The conclusion of the thesis is that the places' identities can be preserved by caring for their form, social elements and cultural heritage. The social elements were discovered to be connected to the context of the places, their sensory elements and peoples role at the places both as components and visitors. However, the analyses using Theseus's Ship showed that preserving a place doesn't mean that it needs to remain unchanged. To preserve one element could mean changing another.

Keywords: Genius loci, Uppsala, Theseus's ship, place analysis, place identity, landscape architecture, landscape analysis

Innehållsförteckning

Figurförteckning	7
1. Introduktion	8
1.1 Syfte och frågeställning	9
1.2 Avgränsningar	9
2. Bakgrund	10
2.1 Uppfattningen av Genius loci	10
2.2 Rumslighet	11
2.3 Historias betydelse för Genius loci	11
2.4 Människan och Genius loci	11
2.5 Hot mot Genius loci	12
2.6 Att bevara Genius loci	12
2.7 Theseus skepp	13
2.8 Platsintroduktion	14
3. Metod	15
3.1 Sjudelsidentifiering	15
3.2 Analysförfarande	16
3.3 Estetiska, historiska och sociala analyser	17
3.4 Teorianalys med Theseus skepp	17
3.5 Bevara platserna i Uppsala	18
4. Resultat Spången	20
4.1 Platsbesök Spången	20
4.1.1 Besök 1	20
4.1.2 Besök 2	21
4.1.3 Besök 3	22
4.2 Analys av Spången	23
4.2.1 Estetisk analys	23
4.2.2 Historisk analys	23
4.2.3 Social analys	23
4.3 Theseus skepp och Spången	23
4.4 Att bevara Spången	24
5. Resultat Ultuna torg	25
5.1 Platsbesök Ultuna torg	25
5.1.1 Besök 1	25
5.1.2 Besök 2	26
5.1.3 Besök 3	27
5.2 Analys av Ultuna torg	28

5.2.1	Estetisk analys	28
5.2.2	Historisk analys	28
5.2.3	Social analys	29
5.3	Theseus skepp och Ultuna torg	29
5.4	Att bevara Ultuna torg	29
6.	Reflektion	30
7.	Slutsats	31
8.	Avslut	32
	Referenser	33

Figurförteckning

Figur 1. Modifierat flygbild över Spången med sittplatsen och riktmärken markerade.
SWEREF 99 TM, RH 2000 © Lantmäteriet. Illustration: Jennifer Falk.

Figur 2. Fotografier tagna längst med Spången som visar de rumsliga förhållandena och hur platsen upplevs i mörker. Foto: Jennifer Falk 2022.

Figur 3. Modifierat flygbild från Lantmäteriet över Ultuna torg med byggnader namngivna och riktmärken markerade. Markerat i gult är torgets avgränsningar. SWEREF 99 TM, RH 2000 © Lantmäteriet. Illustration: Jennifer Falk.

Figur 4. Fotografier av byggnader och statyer på Ultuna torg tagna i dagsljus och i mörker för att visa hur upplevelsen av platsen förändras. Foto: Jennifer Falk 2022.

1. Introduktion

Varje plats är unik. Skillnaderna mellan dem kan vara påtagliga eller diskreta, men även de minsta förändringar kan påverka vår uppfattning av dem. Det kan handla om rumsfördelning, kontraster, växter och ljusinsläpp, men det kan även vara den upplevelse av förundran eller obehag som platsen skapar. Detta gör att en plats är mycket mer än bara en position. Det är en helhet som samlar fysiska och metafysiska element vilka tillsammans skapar Genius loci, platsens ande. Genius loci är idag ett väletablerat begrepp inom landskapsarkitektur som ofta används för att förstå en plats inför eller efter gestaltning (Norberg-Schulz 1980). I denna uppsats definieras Genius loci som besökarens upplevelse av en plats identitet där identitet består av element som gör platsen unik.

Men Genius loci kan användas till mer än de estetiska och funktionella aspekterna av gestaltning. I dagens städer, där det ibland finns en begränsad möjlighet att orientera och identifiera sig i sin omgivning på grund av att det praktiska som förtätning prioriteras, ökar människors alienation till sin omgivning och till sig själva (Norberg-Schulz 1980). Detta är ett problem eftersom en stad inte kan vara socialt hållbar om dess invånare inte trivs. Ett delmål av det globala målet "Hållbara städer" är att "skydda världens kultur- och naturarv" (UNDP 2021). Detta kan främjas genom att bevara platserns identiteter, något som arbete med Genius loci kan bidra med (Norberg-Schulz 1980). I arbetet med Genius loci är det viktigt att komma ihåg att vi människor är en viktig del av vår omgivning. När det kommer till Genius loci påverkar människor inte bara platser genom gestaltning, utan man blir även en del av den plats man lever i med kultur och levnadsvanor (Thompson 2015). Argument kan dessutom göras att Genius loci är viktigt som ett bindande verktyg mellan platserns besökare och deras psykologiska och spirituella personliga strävanden (Prokopis et al. 2019). En personlig strävan anser jag inte behöver vara djupare än att gå till en plats för att slappna av eller bli inspirerad. Robinson (2016) ser Genius loci som en källa till denna inspiration. Vid gestaltning av en plats kan Genius loci användas för att designerns hand inte ska överskugga platsens identitet. Med hjälp av hänsyn till Genius loci sägs platsen designa sig själv. Detta kan förebygga "övergestaltning" vilket riskerar att Genius loci går förlorad då platsens identitet byts ut till den nya designen (Robinson 2016). Denna idé om Genius loci härstammar från Alexander Pope som råder till att alltid konsultera Genius loci vid platsgestaltning (Pope 1866).

Förståelsen för Genius loci och hur vi kan påverka den är nödvändig för att kunna bevara eller förändra en plats efter önskat ändamål (Prokopis et al. 2019). Eftersom landskapsarkitekter både arbetar med att skapa nya platser och förvalta gamla är det viktigt att kunna skilja på gestaltning och förvaltning för att få önskat resultat. Om man inte tar hänsyn till Genius loci när man ämnar bevara en plats

identitet, är risken stor att förändringarna blir så många att platsen förlorar sin identitet eller till och med blir oigenkännlig. Många bäckar små bildar tillsammans en stor å, och innan man vet ordet av har man likt Theseus skepp skapat något nytt genom att byta ut ett element i taget (Hosey 2018). Men hur mycket kan man förändra en plats utan att dess Genius loci förändras? Vilka element av en plats är av större vikt för dess Genius loci och hur kan man använda sig av dem för att bevara platsens identitet?

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka sambandet mellan Genius loci, platsens identitet och människan, samt hur Genius loci kan förändras. Detta genom att förstå vilka element som bygger upp Genius loci samt hur de bildar en helhet där olika element är av varierande betydelse.

Min frågeställning blir till slut: Hur kan Genius loci användas för att förstå och bevara identiteterna hos två platser i Uppsala?

1.2. Avgränsningar

Tematiskt avgränsar jag min uppsats genom att fokusera på Genius loci i praktiken, istället för att undersöka Genius loci som ett teoretiskt begrepp kring vilket det redan finns mycket litteratur. Eftersom byggnader är en del av landskap är de även en del av Genius loci och diskuteras därför i denna uppsats.

Platsanalyserna ämnar inte jämföra hur platserna ser ut nu och hur de såg ut innan nuvarande gestaltning utan endast vilken roll gestaltningen spelar på platsen i relation till dess Genius loci.

Geografiskt avgränsar jag mina platsanalyser till Uppsala för att kunna besöka platser jag är bekant med och för att undvika långa resor. Platserna har valts för att ge en bredd på hur Genius loci kan uppfattas. Den ena är ett urbant torg där många passerar medans den andra är en del av ett naturligt promenadstråk och en destination i sig själv. "Natur" i denna uppsats syftar på platser med få byggda element där människans inflytande är begränsat eller inte uppenbart. Min bekantskap med platserna har gjort att jag inte behövt spendera mycket tid där för att förstå dem.

Genius loci är till viss del ett resultat av tidens gång. Den ändras under dygnet, med vädret och med säsongerna och kan då variera mycket mellan besöken (Norberg-Schulz 1980). Men eftersom platsanalyserna kommer genomföras på vinter kommer årstidsvariationen, trots att den är väldigt viktig för förståelsen av Genius loci, inte ha en bärande betydelse i denna uppsats. Resultaten är därför präglade av de förutsättningar som rådde under platsbesöken. Analys av hur dygnsrytmen påverkar Genius loci genomfördes däremot. Men i mån om tid besöks platserna bara i dagsljus och i mörker, och inte under gryning och skymning då speciella ljusförhållanden råder, se metod för platsanalys.

2. Bakgrund

2.1. Uppfattningen av Genius loci

För att förstå hur Genius loci kan användas för att bevara platsers identitet behöver innebörden av begreppet först klarläggas historiskt. Förhållandet mellan dagens landskapsarkitekter och Genius loci härstammar från antika Grekland och Rom där Genius loci bokstavligen var platsens ande. Den var då ett sätt att förstå och förhålla sig till en plats, och att vara på god fot med denna ande var av yttersta vikt för att kunna leva där (Norberg-Schulz 1980). Pope (1866) återintroducerade begreppet i relation till landskapsarkitektur i en dikt som handlar om att gestaltare alltid bör rådfråga Genius loci i sitt arbete som om det vore ett väsen. Man kan se det som att fråga vad en plats vill vara. Idag går gestaltning med Genius loci i åtanke enligt Norberg-Schulz (1980) ut på att konkretisera platsens ande. Detta görs genom att arkitektoniskt förändra en plats eller införa element som samlar eller speglar sin omgivning. För att detta ska bli lyckat anser Norberg-Schulz, likt Pope, att man behöver förstå vad platsen vill vara. Norberg-Schulz förklarar att byggnader samlar egenskaper av platsen den befinner sig i genom att bland annat imitera form och färg, och därmed blir den en del av platsens identitet. Jag anser att detta även gäller i gestaltning av landskap eftersom även de är en del av ett sammanhang som inspiration kan dras från. Norberg-Schulz skriver även att när människor skapar en plats får den en Genius loci som inte bara bestäms av vad som syns och samlas från sitt sammanhang, utan också vad som symboliseras (Norberg-Schulz 1980).

I en diskussion om symbolik och betydelse inom arkitektur skriver Norberg-Schulz: "In general things gather world and thereby reveal truth. To make a thing means "setting-into-work" of truth. A place is such a thing, and as such it is a poetical fact." (Norberg-Schulz 1980:170) Citatet tolkar jag som att en sak skapas och formas av andra saker än sig själv samt att den kopplar ihop saker i sin närhet. Detta gör att den samlar sin omvärld. Genom att göra detta avslöjar den en sanning om det som skapat den, exempelvis vilka resurser eller engagemang som fanns. Därför, när en sak skapas, avslöjas en sanning. Eftersom en plats är en sak innebär det att när en plats skapas avslöjas en sanning om dess landskap. Denna sanning ser jag som en del av Genius loci.

2.2. Rumslighet

Vid besök av en plats är rumslighet ett av de första intrycken besökaren får och är därför viktig att förstå i arbetet med Genius loci. Uppfattningen av rumslighet påverkas främst av hur platsen omsluts av "väggar" och barriärer. En barriär kan vara visuellt öppen eller stängd, och fysiskt öppen eller stängd. Exempelvis är en låg häck visuellt öppen och fysiskt stängd. Antalet väggar påverkar också uppfattningen av rumslighet. Många väggar gör platsen lugn eller instängd medan utsikter kan vara spännande eller exponerande. En för människan behaglig rumslighet har därför en kombination av de två (Robinson 2016).

2.3. Historias betydelse för Genius loci

Dessutom påverkas Genius loci mycket av en plats historia. Stepanchuk et al. (2020) förklarar hur Genius locis koppling till stadens historia kan användas för att bevara en urban plats identitet. Enligt dem gör platsens historia och traditioner platsen unik och om de kan bevaras kommer även Genius loci bevaras. Att respektera Genius loci innebär dock inte att kopiera gamla metoder, utan att identifiera platsens identitet och tolka denna på ett nytt sätt (Stepanchuk et al. 2020). Ur ett historiskt perspektiv anser de att Genius loci är det naturliga och kulturpräglade landskapet, det materiella kulturarvet, vilket inkluderar arkitektur, de historiska elementen som representerar lokal originalitet, exempelvis en skjuten kyrktupp, men också det nya som samspelar med det gamla. För att bevara Genius loci med historia i åtanke kan man förändra funktionen av en plats eller byggnad utan att ändra dess form samt använda karaktäristiska material vid nybyggnation eller restaurering (Stepanchuk et al. 2020). Thompson (2015) har ytterligare ett perspektiv på Genius loci i relation till historia som tar hänsyn till tids kontinuitet. Han anser att om det finns ett sammanhängande narrativ, där eventuella förändringar varit gradvisa, bevaras Genius loci. Detta är en kontrast till Stepanchuk et al. (2020) som ser kopplingen mellan Genius loci och historia i fysiska element. Både Thompson (2015) och Stepanchuk et al. (2020) är dock överens om att hänsyn till platsens historiska djup är nödvändigt för social hållbarhet eftersom det är av betydelse för människors trivsel och välbefinnande.

2.4. Människan och Genius loci

Även om en plats förblir fysiskt oförändrad kan uppfattningen av platsens identitet ändå ändras, vilket berör dess Genius loci. Uppfattningarna av en plats kan påverkas av människans syn på dem ur kulturella, ekonomiska, ekologiska

och sociala perspektiv. Exempelvis kan ett berg ses som kargt och oanvändbart av en grupp, och som en plats för spirituell återhämtning för andra. Detta gör att en plats inte har ett objektivet narrativ utan flera olika som beror på både personliga åsikter och samhällets värderingar. Ytterligare ett exempel på hur människors uppfattning av en plats påverkar dess Genius loci är människor som flyttar. Att flytta i denna mening kan handla om både att flytta mellan städer och mellan länder. De som flyttar kanske inte fysiskt kan anses ta med sig en Genius loci, men de kan ta med sig kultur och erfarenheter som påverkar hur de lever och ser på sin omgivning. Genom att knyta an till en plats som påminner dem om en annan, exempelvis liknande kuster, kan likheterna mellan de två platserna fungera som en bro mellan deras Genius loci. Människors tidigare erfarenheter kan därför påverka deras upplevelse av Genius loci på en för dem obekant plats (Thompson 2015). Jag vill till Thompsons (2015) argument tillägga att alla erfarenheter en person har kan påverka hans upplevelse av en plats och att upplevelsen av alla platser som besöks för första gången påverkas av tidigare erfarenheter.

2.5. Hot mot Genius loci

För att förstå hur Genius loci kan bevaras behöver man först se på vad som kan hota den. Det främsta hotet mot Genius loci är förändringar av olika slag. Enligt Norberg-Schulz (1980) kan orsaker till förändringar på en plats delas in i tre kategorier: Praktiska, sociala och kulturella. Dessa tre är dock inte oberoende. Exempelvis är ökad cykeltrafik till följd av en ökad miljömedvetenhet en social förändring som kräver praktisk förändring av infrastruktur.

När en plats genomgår stora förändringar kan den förlora sin Genius loci (Prokopis et al. 2019). Sådana förändringar kan vara att ersätta naturliga landskap med generiska byggnader eller strukturer som förstör eller skymmer det som är unikt med platsen. Detta gör att platsen liknar andra platser mer och därför förlorar sin identitet. En annan förändring kan vara miljöförstöring på en ikonisk plats vilket inte bara är skadligt ur ett ekologiskt perspektiv utan även minskar platsens attraktionskraft då det som gör platsen unikt förstörs (Prokopis et al. 2019). Dessutom kan förändringar som tillför en ny, stark karaktär till en plats ses som ett hot mot Genius loci då kontrasterna mellan nytt och gammalt blir stora (Stepanchuk 2020).

2.6. Att bevara Genius loci

Norberg-Schulz (1980) skriver att det är viktigt att bevara en plats Genius loci eftersom den manifesterar de aspekter som människor använder för orientering och identifikation. Dessa aspekter är position av objekt, nätverket av rumsligheter och gemensamma kännetecken på platser. Norberg-Schulz (1980) förklarar även människans behov av en karaktärsrik miljö. Brist på karaktär leder till förlust av stimulans vilket skapar tristess som i sin tur gör människor nedstämda och

ohälsosamma, vilse i den moderna världen. Nyckeln till att förebygga detta, och värna om socialt hållbara platser, anser han är att bevara platsens individualitet (Norberg-Schulz 1980).

Prokopis et al. (2019) märkte att det i landskap som genomgått stora förändringar kunde finnas platser vars Genius loci bevarats. Dessa kallades i artikeln för skyddande kapslar (*shielding capsules*). I dessa var landskap och byggnader närapå orörda vilket har bevarat deras Genius loci. Ett exempel är klostret i Ayia Napa vars Genius loci upplevdes ha bevarats i hundratals år utan större förändringar. Genom att sprida Genius loci från denna kapsel till det närbelägna området förstärks områdets karaktär och därmed förebyggs även tristess hos de människor som lever och bor där. Sprida Genius loci kan man göra genom att placera objekt eller ikoner som har kopplingar till kapselns Genius loci i det närbelägna området. I fallet med klostret var detta helgonbilder i traditionell stil målade på trä som placerades i Ayia Napa för att påminna om klostret. Ytterligare sätt att förstärka Genius loci är att berika den sociala och sensoriska miljön. Dessutom bör arkitektur och naturlig miljö på platsen som reflekterar dess karaktär och kultur identifieras för att deras fysiska, naturliga och spirituella karaktärer ska kunna skyddas. Det kan enligt författarna göras genom att lagstifta om skydd för den distinkta arkitekturen och den naturliga miljön samt genom att hålla lokala traditioner vid liv (Prokopis et al. 2019).

Till skillnad från Norberg-Schulz (1980) och Prokopis et al. (2019) anser Thompson (2015) inte att Genius loci behöver fysisk stabilitet för att bevaras eftersom landskapet den befinner sig i förändras oavbrutet. Detta väcker frågan om Genius loci därför också förändras oavbrutet och om den i sådana fall ens går att bevara. Ja, argumenterar Thompson (2015), men endast om förändringarna Genius loci utstår är gradvisa och inte överväldigande. Om man ser Genius loci som beroende av sambanden mellan platsens element, istället för stabiliteten av dessa, kan den bevaras så länge dessa samband är intakta. Ett exempel på instabila samband är ekosystem i vilket en art kan konkurrera ut en annan utan att ekosystemet som helhet kollapsar. Detta synsätt gör Genius loci mer flexibel än vad som tidigare nämnts (Thompson 2015).

2.7. Theseus skepp

Tankeexperimentet Theseus skepp skrevs ner för första gången av Plutarch under sena 100-talet e.v.t. och beskriver ett skepp vars delar byts ut en efter en tills ingen av de ursprungliga delarna finns kvar. Då ställs frågan “Är det fortfarande samma skepp?” (Levin 2019). Poängen med tankeexperimentet är att reflektera över hur mycket ett objekt kan förändras utan att den blir något nytt. Hosey (2018) använder detta tankeexperiment när han diskuterar påståendet att en replika av en byggnad är samma byggnad som den ursprungliga byggnaden. De argument som används anser jag inte är begränsade till byggnadsarkitektur eftersom begrepp som form, funktion, sammanhang, material och teknik är högst relevanta även i landskap. Argumenten av Hosey kommer därför kunna användas i min diskussion om platser med fokus på Genius loci.

För att diskutera Theseus skepp i relation till en byggnad använder sig Hosey (2018) av Aristoteles och Platons filosofier om identitet som går ut på att alla saker kan ha oändligt många egenskaper, men att dessa inte är av lika stor betydelse för sakens funktion och identitet. Egenskaper som kan variera utan att påverka saken benämns som "tillfälligheter" och de som är mer betydelsefulla som "essenser" (Hosey 2018). En sak utan dess essens är inte längre samma sak. Platon argumenterade för att en saks essens är knutet till form separat från material och att en sak därför kan byta material utan att förlora sin identitet (Hosey 2018). Enligt detta är Theseus skepp alltså samma skepp oavsett hur mycket materialet byts ut. Aristoteles argumenterar däremot för att kombinationen av form och material är vad som ger en sak dess identitet men att form bär dess essens och materialet är en tillfällighet. Detta skulle innebära att formen fortfarande är viktigare än materialet men att materialet inte saknar betydelse för en saks identitet. Ett exempel är en park där all växtlighet är rödbladig. Essensen kan då anses ligga i växternas färg medan arterna är tillfälligheter.

2.8. Platsintroduktion

De två platserna i Uppsala som jag besökte för att studera deras Genius loci är Spången som går längs med Fyrisån mellan Ultuna och Sunnersta, och Ultuna torg mitt i Campus Ultuna. Den första platsen som besöktes var Spången som är ett exempel på en plats med få människoskapade element. Tack vare Spången kan man ta sig ut mitt i vassen på ett sätt som hade varit mycket svårt, om än inte omöjligt, utan den. Det är också en plats vars Genius loci genomgår stor säsongsvariation beroende på vassens livscykel, men som jag skrev i avgränsningen kommer hänsyn inte tas till detta under platsanalyserna. Den andra platsanalysen genomfördes på Ultuna torg. Det är ett torg som har många människoskapade element, till skillnad från Spången. Här har nybyggda hus integrerats med äldre för att forma ett halvslutet, urbant rum i vilket många rör sig.

3. Metod

Jag har använt mig av två metoder i den här uppsatsen. Den första är platsanalyser med Sjudelsidentifiering för att i praktiken studera Genius loci hos två platser och den andra är en teorianalys med tankeexperimentet Theseus skepp som användes för att diskutera varaktigheten av Genius loci samt betydelsen av dess olika komponenter. Syftet med metoderna var att identifiera och analysera Genius loci samt undersöka hur den och upplevelsen av den ger besökarna, kan bevaras. Majoriteten av den litteratur som användes handlar främst, men inte endast, om byggnadsarkitektur, men de resonemang som förs om Genius loci i förhållande till dessa är i min mening generella nog för att till stor del kunna appliceras även på landskap. Detta anser jag eftersom begrepp som form, material och sociala element är viktiga i all arkitektur och gestaltning.

I denna del redogörs hur platsanalyserna genomfördes i fyra steg. Först besöktes platserna vid tre tillfällen vardera för att analysera rumslighet, tillämpa Sjudelsidentifieringen och för att analysera hur platsen upplevs i mörker. Därefter granskades informationen från platsbesöken med estetiska, historiska och sociala analyser. För att analysera hur platsernas Genius loci som helhet kan förstås och bevaras användes sedan teorianalys med Theseus skepp som tankeexperiment för att beskriva platsernas essenser och tillfälligheter. Utifrån dessa beskrevs till sist hur platsernas identiteter kan bevaras.

3.1. Sjudelsidentifiering

Uppfattningen av platser kan ses som en unik relation mellan en specifik plats och en individ (Prokopis et al. 2019). Därför är det viktigt att beskriva platser på ett sätt som går att analysera och jämföra. Jag har gjort detta genom att använda mig av en analysmetod från Prokopis et al. (2019) som jag valt att kalla Sjudelsidentifiering. Metoden används för att identifiera platsernas Genius loci genom att bryta ner platsen i dess beståndsdelar (*elements of rudiments*) för att se närmare på hur delarna separat påverkar Genius loci. Dessa delar kan delas in i fysiska och metafysiska element. Till de fysiska elementen räknas byggnader och växtlighet, och till de metafysiska räknas händelser och upplevelser. Eftersom landskap kan ta oändligt många skepnader kommer de olika stegen spela olika stor betydelse beroende på vilken plats som analyseras och man kan därför inte objektivt värdera deras betydelse för Genius loci mot varandra.

Sjudelsidentifieringen består av dessa delar:

1. Fysisk, statisk miljö.
Exempelvis byggnader, strukturer, markanläggning.
2. Naturlig miljö.
Exempelvis träd, planteringar, vild växtlighet, djur.
3. Objekt inom den statiska miljön.
Exempelvis bänkar, statyer, belysningsarmatur, kvarglömda saker.
4. Sensorisk miljö.
Exempelvis lukt, buller, fågelsång, vind, skugga.
5. Sociala element.
Exempelvis möten och konversationer med andra personer.
6. Platsens aura.
Det som händer på platsen, upplevelser.
7. Personlig faktor.
Iakttagelser och tolkningar av platsen som är väldigt subjektiva. Det kan handla om vilka delar av en plats man dras till beroende på sitt syfte med att besöka platsen. Har man bråttom och behöver ta sig igenom platsen kan man bli irriterad på att vägarna inte är raka men om man väntar på någon kan man uppskatta planteringar fulla med insekter. Hit räknas även tidigare upplevelser av platsen som påverkar hur den uppfattas vid ett nytt besök.

En brist med Sjudelsidentifieringen är att den inte tar hänsyn till rumslighet som en aspekt som påverkar platsens identitet. Enligt Robinson (2016) är det en av de första egenskaperna av en plats som vi uppfattar och är därför av stor vikt för Genius loci. Därför kommer även det tas i beaktning under platsanalyserna.

3.2. Analysförfarande

Jag besökte varje plats vid tre tillfällen under 1 timme per gång. Två tillfällen i dagsljus i olika väder, och en gång i mörker. Det är viktigt att förstå Genius loci i mörker eftersom en plats inte slutar användas bara för att solen går ner. Under vinterhalvåret i Sverige är mörker en självklar del av vardagen och är därför en viktig aspekt att ha i åtanke när man vill förstå en plats Genius loci. På plats antecknade och skissade jag efter förutbestämda riktlinjer för att fånga de intryck som jag fick av platsen.

Besök 1: Jag skissade och antecknade rumsligheten samt spontant det som fångade min uppmärksamhet för att bilda mig en övergripande uppfattning av platsen.

Besök 2: Jag använde mig av Sjudelsidentifiering då jag skissade och antecknade.

Besök 3: Platsen besöktes i mörker efter klockan 18.00. Jag upprepade metoderna från besök 1 och 2 med fokus på att hitta skillnaderna mellan dag och natt.

3.3. Estetiska, historiska och sociala analyser

Informationen om platsernas fysiska och metafysiska element från platsbesöken analyserades sedan utifrån estetiska, historiska och sociala aspekter. Norberg-Schulzs (1980) estetiska aspekter användes för att analysera hur platserna speglar sina omgivningar, vad platserna vill vara, vad som symboliseras, och vilka sanningar som har gjorts synliga med gestaltningen. Här analyseras även upplevelsen i mörker. Stepanchuk et al.s (2019) historiska analyser av Genius loci användes för att analysera det naturliga landskapet, kulturarvet, historiska element, samt kombinationen av nytt och gammalt. Till sist användes Thompsons (2015) sociala analyser av Genius loci för att identifiera människans roll på platserna, vilken förändring som sker konstant på platserna, och vilka samband som finns mellan platsernas element.

3.4. Teorianalys med Theseus skepp

För att diskutera hur Genius loci som helhet kan förändras använde jag en anpassad version av tankeexperimentet Theseus skepp. Medan originalet lyder "Hur mycket kan ett skepp förändras utan att den förlorar sin identitet?" blev min version "Hur mycket kan en plats förändras utan att den förlorar sin Genius loci?". Detta besvarades genom att med hjälp av resultatet av Sjudelsidentifieringen identifiera platsernas tillfälligheter och essenser samt vilka förändringar som kan göras i platsernas form och material utan att Genius loci går förlorad. Det är dock värt att tydliggöra att vad som anses vara en förändring av Genius loci, samt dess betydelse för upplevelsen av platsen, är högst subjektiv. Trots att jag strävat efter att i mina diskussioner jämföra sakliga fakta är det omöjligt att inte låta mina egna åsikter påverka diskussionerna, om än omedvetet. I denna studie var det dock viktigare att undersöka hur Genius loci kan användas för att förstå och bevara platserns identitet och inte vad som kan göras konkret för att de två platsernas identiteter ska bevaras.

3.5. Bevara platserna i Uppsala

Med platsernas essenser och tillfälligheter identifierade kan till sist uppsatsens frågeställning besvaras. I denna del av analysen undersöks hur Genius loci kan bevaras genom att använda ikoner och genom att berika deras sociala och sensoriska miljöer som beskrivits i delen “Att bevara Genius loci”. Dessutom redogörs för vilken arkitektur och naturliga miljöer som skulle gynnas av att skyddas (Prokopis et al. 2019).

Figur 1. Modifierat flygbild över Spången med sittplatsen och riktmärken markerade. SWEREF 99 TM, RH 2000 © Lantmäteriet. Illustration: Jennifer Falk.

4. Resultat Spången

4.1. Platsbesök Spången

Figur 2. Fotografier tagna längst med Spången som visar de rumsliga förhållandena och hur platsen upplevs i mörker. Foto: Jennifer Falk 2022.

4.1.1. Besök 1

Besöket genomfördes den 18/2-2022 kl. 11.00-12.00. Det var strålande sol och 0°C.

Spången mellan Ultuna och Sunnersta är ca 400 meter lång och består av två plankor som höjts upp över vattenytan med stolpar genom naturreservatet Årike Fyris (se figur 2). Ändarna går från promenadstråk med sluten rumslighet där träd bildar väggar och tak. När man kommer ut på spången öppnas världen upp. På båda sidor av spången sträcker sig vass som vikt sig till små kullar med enstaka stående strån. Platsen är väldigt öppen visuellt, men stängd fysiskt om man inte är villig att gå i vassen. I öst flyter Fyrisån bakom en vägg av pil och al (se figur 1). I väst, på andra sidan vassen och några träd, skymtar Sunnersta. Många av spångens plankor är murkna med stora glapp och hål, men det finns även nya. När

man går på de knarrande och gungande plankorna får man tänka på var man sätter fötterna, men spången verkar ostadigare än den är och man lär sig lita på den. Eftersom spången är väldigt smal kan man bara gå om varandra på särskilda platser där gången är bredare. Ungefär 150 m från änden mot Ultuna finns en sittplats som flyter på Fyrisån men som vid besöket var fastfrusen i isen (se figur 2). Den bildar sitt egna lilla rum, omslutet av träd på två motsatta sidor och som tak, samt med utblick mot ån genom grenar som hänger över vattnet.

4.1.2. Besök 2

Besöket genomfördes med Sjudelsidentifiering den 20/2-2022 kl. 16.00-17.00. Det var klarblå himmel och -3°C.

1. Statisk, fysisk miljö

Platsens enda statiska element är själva spången. Hur den upplevs påverkas av om vattnet är fruset eller inte eftersom det förändrar ljudet av fotsteg och hur det gungar när man går på den. Sittplatsen som är en del av spången är även den statisk. Mellan änden mot Ultuna och sittplatsen övergår spången till en liten bro över ett vattendrag som går igenom vassen (se figur 1).

2. Naturlig miljö

Vass och kaveldun breder ut sig på båda sidorna om spången med en trestammig björk och enstaka pilar. Klungor av kaveldun står upp i mycket större utsträckning än vassen som vikt sig för väder och vind. Ungefär en meter på vardera sida om spången är vassen mycket lägre och det syns att den klippts under sommaren för att underlätta framfart. Nu på vintern har detta gjort det möjligt för is att bildas och man behöver inte gå på spången för att ta sig fram när isen är tjock nog. Längst Fyrisån växer pilar som ligger ner mot vattnet och klibbalar som står rakare med horisontella grenar, samt sly som bildar ett buskskikt. Dessutom växer mossor och lavar på spången. I Fyrisån sågs två änder och småfåglar och koltrastar hördes.

3. Objekt inom den statiska miljön

Endast vid sittplatsen finns objekt. Där den är sammankopplad med spången står en stolpe med en karta som markerar Ultunavandringen, en av Uppsalas Linnéstigar. Direkt intill sittplatsen hänger en livboj markerad med "Akademiska hus" och "Trygg-Hansa". Kvarglömt finns en rosa kåsa och ett rött hundkoppel. Solrosfrön och skal är utspridda i hörnet av sittplatsen och på isen intill. Dessutom ligger små högar av solrosfrön på några av stolparna vid bron. Mitt i golvet av sittplatsen finns ett glapp mellan plankorna, och en ojämn fördjupning i träet.

4. Sensorisk miljö

De öppna ytorna gör att majoriteten av spången är både vind- och solexponerad samt att ljud kan färdas långa sträckor. Vinden susar lätt i trätopparna, grövre grenar knarrar svagt och vinden får den stående vassen att viska när den sveper fram. I väst ligger Sunnersta och man hör trafiken där som ett bakgrundssorl var man än står. Trots det upplevs bostadsområdet som avlägset. På andra sidan Fyrisån går en mindre väg vars trafik är glesare men som hörs mer eftersom den är närmare. Både i träden och i vassen flyger sjungande småfåglar och koltrastar. Från sittplatsen hör man vattnet klucka mot isen och lyssnar man riktigt noga hör

man hur de fastfrusna grenarna sliter i isen. Längst med hela spången finns det is som frusit med luft under vilket bildat is som lätt krossas med ett tillfredsställande kras. När man går på spången gungar och knakar den olika beroende på var man kliver, hur gammal plankan är och hur frusen den är.

5. Sociala element

Trots att det är vinter och delar av spången är isig är det många som passerar här på promenad. Vissa går ensamma och pratar i telefon, andra går i par eller i små grupper. De flesta går dock här med en hund. Eftersom spången inte leder till någon destination utan är ett promenadstråk, finns inga mötespunkter där många kan samlas. Människorna här är i rörelse eller stannar en kort stund på sittplatsen. Eftersom spången är smal och det inte går smidigt att mötas finns plattformar utspridda längst spången där det är lättare att gå förbi varandra. Det uppstår en ordlös överenskommelse när man möter någon att den som är närmast en av dessa plattformar stannar och väntar.

6. Platsens aura

Jag upplever platsen som rogivande, stillsam och något avlägsen trots att man kan höra både trafik och människor. Detta troligtvis tack vare den vida utsikten och vindens sus. Att bebyggelsen i Sunnersta är bakom en ridå av vass och träd får den att kännas avlägsen trots att man hör bilarna konstant. Eftersom det finns andra gångvägar som leder till samma ställe som spången är det tydligt att spången uppskattas och används väl när man ser personer gå både fram och tillbaka över spången istället för att välja en alternativ väg tillbaka.

7. Personlig faktor

Jag kommer vanligtvis hit för att promenera och koppla av. För mig är Spången en destination att passera igenom men inte att stanna till vid. Att den är smal, det finns hål, murkna plankor, och sträckor som är hala skapar en viss oro inledningsvis. Men spången är stadigare än den verkar vilket gör att man behöver lära sig lita på den för att öka farten. Trots att det enda människoskapade elementet på platsen är själva spången känns platsen inte särskilt vild. Det kan bero på att vassen påminner om en gräsmatta nu när den är vissen under vintern, och på att trafiken i Sunnersta hörs. Trots att isen bland vassen är tillräckligt stark för att bära människor väljer nästan alla att gå på spången. Det skulle kunna bero på vana, ovisshet om att det går att gå på isen eller på att det känns säkrare att gå där man brukar.

4.1.3. Besök 3

Besöket genomfördes i mörker 23/2-2022 kl. 18.30-19.00. Det var 0°C och halvkylart.

Belysning på spången och på gång- och cykelvägarna den binder samman saknas helt. Vid besöket användes därför ficklampa vilket gjorde det enklare att se var jag gick, men då blev resten av området mörkare. Med ficklampan avstäng blev jag strax van vid mörkret. Sunnersta i väst verkar närmare än under dagen eftersom det lyser från hus och vägar där. Ett ljusspår på Sunnerstbacken lyser upp marken mot horisonten. Det finns väldigt många spår i snön efter människor, hundar och fåglar men också enstaka spår efter kanin. Men jag mötte endast en

person med en hund, annars var det helt tomt. Rasslet i vassen av vinden som på dagen var rogivande blev kusligt.

4.2. Analys av Spången

4.2.1. Estetisk analys

Med sin minimala förändring av landskapet blir spången en del av platsen utan att överskugga de naturliga elementen. De små ingreppen i kombination med de vida vyerna ger platsen en fri karaktär. Resultatet från Sjudelsidentifieringens del "Sociala element", att platsen är välbesökt trots att det finns alternativa vägar, tyder på att platsen vill vara ett promenadstråk där besökaren blir omsluten av ett öppet kulturlandskap. En sanning om platsen som gestaltningen gjort synlig är viljan att gå i Linnés historiska fotspår vilket syns tack vare stolpen som markerar Spången som en Linnéstig. Avsaknaden av belysning gör platsen otrygg i mörker och därmed även otrygg under en stor del av vinterhalvåret.

4.2.2. Historisk analys

Naturrestatet Årike Fyris, som Spången går igenom, bildades år 2018 (Uppsala kommun 2018). Spångens historiska element består av Linnéstigen som är en del av Ultunavandringen. Den är i sin tur en del av Uppsalas kulturarv och går på en av de platser där Carl von Linné tog sina studenter på exkursioner för att studera växter och djur på 1700-talet. Han var den första i Sverige som etablerade systematiska exkursioner (Uppsala u.å.).

4.2.3. Social analys

Människornas roll på platsen är ur ett helhetsperspektiv som förvaltare av naturrestatet. Sjudelsidentifieringens "Sociala element" visar på att de människor man möter på platsen blir en del av upplevelsen eftersom de blir ett element av platsen som man behöver förhålla sig till för att ta sig fram då spången är smal. Sambanden som finns på platsen är främst ekologiska. En pågående förändring som påverkar upplevelsen av platsen är åldrandet av spången vilket bryter ner och förstör plankorna så att de behöver bytas ut efter hand.

4.3. Theseus skepp och Spången

Spångens essenser är främst de öppna vyerna och vassen, något som skulle hotas om träd växer och skymmer sikten. Växtarterna är däremot tillfälligheter om habitus och formspråk bevaras. En av Spångens metafysiska essenser är

Linnéstigen och dess kulturarv. Men vikten av denna är högst subjektiv då besökarens kunskap av Linné påverkar hens upplevelse av Spången.

4.4. Att bevara Spången

För att bevara Spångens Genius loci kan Linné användas som ikon då Linnéstigen över Spången är en del av platsen som inte uppmärksammas av mer än en stolpe med en odetaljerad karta. Trots att det finns en skattjakt som går längst med Linnéstigen (Uppsala kommun u.å.) saknas information om detta på platsen, något som skulle berikat platsens sociala miljö. Genom att behålla platsens status som naturreservat kan miljön fortsätta skyddas.

Figur 3. Modifierat flygbild från Lantmäteriet över Ultuna torg med byggnader namngivna och riktmärken markerade. Markerat i gult är torgets avgränsningar. SWEREF 99 TM, RH 2000 © Lantmäteriet. Illustration: Jennifer Falk.

5. Resultat Ultuna torg

5.1. Platsbesök Ultuna torg

5.1.1. Besök 1

Besöket genomfördes den 17/2-2022 ca kl. 15.00-16.00. Det var mulet och -1°C.

Torget rumslighet formas av tre väggar; fasaderna av de gula byggnaderna Biocentrum, Gamla Lantbruksskolan, även känd som Inspektorn, och Rättaren (se figur 3). I söder är torget öppet mot Ulls hus och Undervisningshuset med längre utblick mot askallén 150 meter från Gamla Lantbruksskolans fasad. De tre fasaderna och utblicken gör att platsen upplevs både skyddad och spännande (Robinson 2016). Även om utsikten är direkt ansluten till Ultuna torg är den inte en del av torget eftersom trappan i söder bildar en gräns och byggnaderna utanför torget har en annan färgskala. Rummet är visuellt avskärmat mot fasaderna men fysiskt öppet mellan byggnaderna. Jag har valt att avgränsa torget efter fasaderna i öst, norr och väst, samt trappan söderut. Enligt de måtten är torget ungefär 28 m x 50 m stort. Torgets markbeläggning är enhetlig och består av grå sten i olika nyanser. Gamla Lantbruksskolan i norr är ett gult trevåningshus med rabatter framför. Vid entrén står två bronsstatyer på granitpelare, en på vardera sida. I väst står Biocentrum, en gul byggnad med stora fönster och fyrdelade pelare utanför entrén som bär en utskjutande del av byggnaden. Sett från norr är ytan vid denna entré nedsänkt vilket i kombination med taket och pelarna skapar ett rum i torget. Byggnaden verkar mindre än den är eftersom de gråa fasaderna inte drar lika mycket uppmärksamhet som den gula delen. I öst står ett tredje gult hus, Rättaren, denna mindre än de övriga och i trä. Framför gräsmattan vid Rättaren och dess planteringar och träd, finns fyra sittplatser i betong och trä. Gamla och nya byggnader och träd har vävts samman på torget med en gemensam färgskala för att skapa en enhetlighet.

Ultuna Torg

Figur 4. Fotografier av byggnader och statyer på Ultuna torg tagna i dagsljus och i mörker för att visa hur upplevelsen av platsen förändras. Foto: Jennifer Falk 2022.

5.1.2. Besök 2

Besöket genomfördes med Sjödelsidentifiering den 22/2-2022 kl. 13.00-14.00. Det var soligt och -2°C.

1. Statisk, fysisk miljö

Torget domineras av människoskapade element. De gula byggnaderna Biocentrum, Gamla Lantbruksskolan och Rättaren är ungefär lika höga vilket gör att de känns enhetliga trots att de är byggda i olika material och stilar. Till den statiska miljön räknas även markbeläggningen.

2. Naturlig miljö

Framför biocentrum står tre unga flikbladiga silverlönnar på rad vars ljusa stammar smälter in i markbeläggningen. Norr om dem, utanför torget, står två fullvuxna skogslindar. De skärmar av den gråa delen av Biocentrum vilket förstärker känslan av att dess gula del står separat. I gräsmattan framför Rättaren står fyra bergskörbär och tre sibiriska korkträd. I rabatterna framför dessa, vid besöket under ett täcke av snö, skimtar sockblommor och julrosor. I planteringarna framför Gamla Lantbruksskolan syns rosenbuskar och vinterståndare av afghanperovskia och kärleksört som reser sig ur snön.

3. Objekt inom den statiska miljön

Framför planteringarna vid gräsmattan står fyra sittplatser i betong och trä. Vid entrén till Gamla Lantbruksskolan står två bronsstatyer av Alma och Ull, gjorda av Allan Runefelt. De har tveklöst den starkaste karaktären på torget. Vid dem står även två flaggstänger. Pelarna vid Biocentrum är fyrdelade och lutar som ett V vilket ger entrérummet en pelarsal. I markbeläggningen i nord-sydlig riktning framför Biocentrum finns orienteringsplattor för synnedsetta.

4. Sensorisk miljö

Fasaderna runt torget gör att ljud ekar lätt och att vinden dämpas något. Småfåglar sjunger i träden, konversationer och fotsteg i snön hörs från personer som passerar över torget. När man går låter det olika beroende på om man går på snö, bara betongplattor eller grus. Smältande snö hörs droppa och ramla från träd och tak.

5. Sociala element

Det är stor genomfart av människor som studerar, jobbar på eller besöker SLU. De flesta går mellan Biocentrum, Ulls hus och gångvägen i nordvästra hörnet av torget. Jag såg aldrig sittplatserna användas. Torget blir en knypunkt av genomfarter, men inte en samlingspunkt eftersom det finns bättre alternativa sittplatser med ryggstöd och som inte är lika exponerade.

6. Platsens aura

Torget är livligt och en del av ett större sammanhang. Nytt möter gammalt och många språk talas vilket gör att platsen får en samling av många intryck. Statyerna är de element som drar mest uppmärksamhet bortsett från de gula fasaderna. De ger platsen en stark karaktär som är väldigt beroende på besökarens uppfattning av dem. De kan upplevas som allt från skrämmande till lustiga, främst på grund av deras tomma ögon.

7. Personlig faktor

Jag har passerat genom torget väldigt ofta under 2,5 år, dock inte dagligen på grund av covid19-pandemin, och torget är lite som en entré till campus för mig. Jag har ett personligt bias mot statyerna och tycker de är obehagliga. Entrén till Biocentrum är en av mina favoritplatser på campus för att det ekar härligt när man går under.

5.1.3. Besök 3

Besöket genomfördes i mörker den 22/2-2022 kl. 18.30-19.00. Det var halvklart och -10°C. Mellan molnen syntes stjärnor.

I mörker står den väl upplysta entrén till Biocentrum ut och torget är fortfarande välbesökt. Vid entrén finns både lampor från taket och marken vilket i kombination med vitt tak och vita pelare gör ytan väldigt ljust och förstärker känslan av ett rum i rummet. Står man här verkar resten av torget mörkare än om man står i mitten. Det får entrén att kännas tryggare. Två av tre träd framför Biocentrum är upplysta nerifrån med runda markspotlights. Annars hade de antagligen försvunnit i mörkret. På väggen vid entrén till Gamla Lantbruksskolan sitter två lampor, varav den vänstra är släckt. Snön reflekterar mycket av ljuset från belysningen vilket gör att torget som helhet upplevs ljusare än väntat. Torget är tystare än på dagen, men långt ifrån öde eller tomt. Trots att det är kväll passerar flera bilar och personer. Det hörs inga fåglar eller fallande snö.

5.2. Analys av Ultuna torg

5.2.1. Estetisk analys

Att Ultuna torg och Biocentrum gestaltades med Gamla Lantbruksskolan i åtanke har gjort att entrén till Biocentrum speglar de äldre byggnaderna i färg, om än inte i material och arkitektonisk stil. Denna tydliga gemensamma nämnare gör Genius loci lätt att identifiera. Bänkarna på torget tyder på att platsen vill vara en mötesplats men jag anser att den i större utsträckning är en knutpunkt av genomfarter eftersom destinationerna kring torget kan fungera som mötespunkter istället för torget. Symbolik går att finna i Allan Runefelts statyer av Ull och Alma som nämns i Sjudelsidentifieringens "Objekt inom den statiska miljön". Ull var i asatron himmelsguden och rättsordningens beskyddare. Hjulet han håller symboliserar solen och tekniken, som ligger till grund för forskning och utveckling (SLU 2004). Statyn Alma avbildar Alma Mater som från latin översätts till "den milda modern" och symboliserar fruktsamhet och omtanke om kommande släkten (SLU 2004). Men Alma Mater används även som en metafor för universitet i den benämningen att universitet livnär studenter med kunskap likt en mor som livnär sina barn (Wikipedia 2021). En sanning som gestaltningen av torget har lyft fram är att en plats identitet kan bestå av olika historiska lager som inte behöver vara i konflikt med varandra. Besöket i mörker visar att belysningen som används på platsen förstärker den rumsliga indelningen som finns på torget mellan entrén till Biocentrum och resten av torget.

5.2.2. Historisk analys

Gamla Lantbruksskolan från år 1923 var tidigare en skolbyggnad åt Ultuna Lantbruksskola men har idag fått en ny funktion utan att dess form förändrats eftersom den är av skolhistoriskt värde för SLU (Upplandsmuseet & Karavan Arkitekter 2014). Rättaren byggdes samma år som bostad åt Ultuna Lantbruksskolas rektor (Upplandsmuseet & Karavan Arkitekter 2014). Statyerna av Ull och Alma stod tidigare framför herrgården sydöst om Campus Ultuna, som under flera år rymt universitetsledningen (SLU 2004). När de flyttades tog de med en del av herrgårdens men också en del av universitetets Genius loci till torget. Långsiktigt kommer statyerna ändra färg till en matt turkos i och med att bronset ärgas, vilket kommer påverka deras karaktär. Biocentrum och markbeläggningen är platsens nyaste statiska element (SLU 2008) vars gestaltning till viss del har respekterat Genius loci genom att använda samma färgskala som byggnaderna. Däremot har markbeläggningen ersatt en gräsmatta vilket förändrat platsen mycket.

5.2.3. Social analys

Torget är en starkt människopräglad plats där lite utrymme lämnats för naturliga inslag. Det ger torget en ordnad och strikt karaktär. En kontinuerlig förändring som påverkat platsen under en lång tid är hur den anpassats efter universitetets behov. I framtiden tror jag att detta kommer fortsätta påverka torgets gestaltning och funktion, och därmed också dess Genius loci. Sjudelsidentifieringens "Sociala element" tyder på att sambanden mellan platsens element är knutna till dess funktion som universitet där studenter rör sig mellan undervisningssalar, labblokalerna och lunchrum, samt till och från campus.

5.3. Theseus skepp och Ultuna torg

Ultuna torgs främsta metafysiska essens är genomfarten av människor. Men vilka dessa personer är, är en tillfällighet. Därför borde denna essens kunna bevaras så länge byggnaderna omkring används. Dess fysiska essenser ligger i de tre byggnaderna runt torget och främst i deras färg och samspelet mellan nytt och gammalt. Därför kan Ultuna torgs identitet bevaras genom att behålla form men ändra funktion. Statyerna är även de essenser vars frånvaro skulle göra torget tommare då deras karaktär är stark.

5.4. Att bevara Ultuna torg

Även om förändringar kopplade till universitetets behov med tiden kan påverka Ultuna torg, kan man förebygga att dess Genius loci förändras genom att bevara form när funktion förändras samt genom att bevara ikoner som statyerna Ull och Alma. Deras betydelse för Genius loci skulle kunna förstärkas ytterligare genom att vid dem placera skyltar med information om dem, vad de symboliserar och om skulptören. Gamla Lantbruksskolan och Rättaren skulle gynnas av att skyddas. Genom att inte införa mer belysning kan rumsligheten mellan entrén till Biocentrum och resten av torget i mörker bevaras.

6. Reflektion

Sjudelsidentifieringen för platsanalys och Theseus skepp som teoretisk analysmetod har komplementerat varandra väl. Utan Sjudelsidentifieringen hade jag inte gått tillräckligt djupt in i vilka element som påverkar Genius loci under mina platsbesök. Jag hade främst gått miste om att analysera "Platsens aura" och den "Personliga faktorn". Om jag inte använt Theseus skepp för att analysera resultatet av Sjudelsidentifieringen hade jag gått miste om analyser kopplade till vikten av olika element på en plats som helhet, dess essenser och tillfälligheter vilka var nödvändiga för att förstå hur en plats Genius loci kan bevaras. Platsbesöken i mörker gjorde det möjligt att undersöka hur upplevelsen av rumslighet förändras. Avståndet till upplysta objekt och områden upplevdes kortare och det bildades en visuell avskärmning mellan ljus och mörker. Ytterligare studier skulle krävas för att förstå hur dessa upplevelser kan bevaras utan att låta platserna förbli oförändrade.

Sjudelsidentifieringens "Sociala element" visade sig ha stort inflytande på både Spången och Ultuna torg. Med denna metod kunde människor pekats ut som en del av platsen att förhålla sig till, som på Spången, och som ursprung till sensoriska inslag på platsen, som ljudet av fotsteg och konversationer på båda platserna. De sociala elementen visade även på samband mellan platsens fysiska element, som på Ultuna torg. Det är därför förståeligt att Prokopis et al. (2019) benämnde de sociala elementen som viktiga att förstå för att bevara Genius loci.

7. Slutsats

Med hjälp av analyserna av resultatet kan uppsatsens frågeställning “Hur kan Genius loci användas för att förstå och bevara identiteterna hos två platser i Uppsala?” nu besvaras. Först användes Sjudelsidentifiering för att beskriva Spången och Ultuna torgs Genius loci genom deras fysiska och metafysiska element. Dessa analyserades sedan genom estetiska, historiska och sociala analyser. Därefter användes tankeexperimentet Theseus skepp för att identifiera platsernas essenser och tillfälligheter vilket gjorde det möjligt att diskutera hur platsernas Genius loci kan bevaras. För att bevara Spångens identitet kan kulturarvet efter Linné stärkas och för att bevara Ultuna torgs identitet bör formen av byggnaderna bevaras även om deras funktioner förändras. Däremot tyder analyserna på att bevarandet av en plats identitet inte betyder att den behöver förbli oförändrad. Som i fallet med Linnéstigen över Spången kan bevarande av kulturarv innebära tillförandet av ett element som gör det möjligt att besöka platsen och tillfälligheter kan inom vissa ramar förändras utan att påverka platsernas identitet.

8. Avslut

Denna uppsats visar på att Genius loci kan användas som ett verktyg för att bevara identiteten hos platser. Detta är värt att utforska ytterligare eftersom människor trivs mer i miljöer med identitet där det är lättare att orientera sig och känna sig som en del av landskapet (Norberg-Schulz 1980). Att människor trivs där de lever och bor är en förutsättning för ett hållbart samhälle men i många städer har identiteten redan trängts bort av generiska byggnader. Det kan därför vara värt att undersöka vilka möjligheter det finns att använda Genius loci som ett verktyg, inte bara för att bevara, utan även för att återskapa platsers identitet. Dessutom finns potentialen att undersöka hur Genius loci påverkas av säsongsdynamik för att verkligen identifiera platsidentitet i sin helhet. Till sist vill jag poängtera att varje plats är unik, både i sig själv och i den relation som skapas mellan varje besökare och plats. Det är värt att lyfta fram och förstärka.

Referenser

- Hosey, Lance (2018). The Ship of Theseus: Identity and the Barcelona Pavilion(s).
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10464883.2018.1496731>
- Lantmäteriet (u.å.). Uppsala. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2022-03-19]
- Levin, N. (2019) Introduction to Philosophy and the Ship of Theseus.
[https://human.libretexts.org/Bookshelves/Philosophy/Book%3A_Ancient_Philosophy_Reader_\(Levin\)/01%3A_The_Start_of_Western_Philosophy_and_the_Pre-Socratics/1.01%3A_Introduction_to_Philosophy_and_the_Ship_of_Theseus](https://human.libretexts.org/Bookshelves/Philosophy/Book%3A_Ancient_Philosophy_Reader_(Levin)/01%3A_The_Start_of_Western_Philosophy_and_the_Pre-Socratics/1.01%3A_Introduction_to_Philosophy_and_the_Ship_of_Theseus)
[2022-03-11]
- Norberg-Schulz, Christian (1980). Genius loci: towards a phenomenology of architecture. London: Academy ed.
- Pope, Alexander (1866). The poetical works of Alexander Pope, volume II. London: Bell and Daldy Fleet Street
- Prokopis A. Christoua, Anna Farmakia, Alexis Saveriadesa, Elena Spanou. (2019) The “genius loci” of places that experience intense tourism development.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2211973619300029>
- Robinson, Nick (2016) The Planting Design Handbook. New York: Routledge
- SLU Informationsavdelning (2004). Ultunaringen. [Faktablad] Uppsala: SLU.
<https://www.slu.se/globalassets/ew/ew-centrala/om-slu/orter/uppsala/ultunaringen.pdf> [2022-02-17]
- SLU (2008). Vision av Campus Ultuna. Uppsala: SLU
https://www.akademiskahus.se/globalassets/dokument/nord/generella-dokument/31.vision_ultuna_liten.pdf

Stepanchuk, A., Gafurova, S., Latypova, M. (2020) "Genius Loci" as a resource for the development of historical areas of the city.

<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/890/1/012013/pdf>

Thompson, Ian (2015). Transports of Delight and the Migration of the Genius loci. I: Rodwell, J., Manley Scott, P. (red.) At Home in the Future: Place & Belonging in a Changing Europe. Zürich: LIT Verlag. 51-63.

UNDP (2021). Hållbara städer och samhällen.

<https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2022-03-11]

Upplandsmuseet, Karavan Landskapsarkitekter (2014). Kulturhistorisk utredning - Dag Hammarskjöldsstråket.

Uppsala kommun (u.å.). Linnéstigarnas värde.

<https://linnestigarna.se/stigarnas-historia/linnestigarnas-varde/> [2022-03-07]

Uppsala kommun (2018) Bildande av naturreservat Årike Fyris.

<https://www.uppsala.se/contentassets/531897355fd54f1bbadb85d9106b023e/arike-fyris-antaget-beslut-kf.pdf> [2022-03-19]

Wikipedia (2021). Alma Mater. https://en.wikipedia.org/wiki/Alma_mater [2022-03-07]